

СУТНІСТЬ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

ОКЛЕЙ Т., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
освітня програма «Управління банківським бізнесом»

У статті досліджено зміст понять «кредит», «кредитування» та «кредитна діяльність банку»; розкрито економічну сутність кредитної діяльності банків України; проаналізовано основні підходи до оцінювання її ефективності.

The article examines the definitions of the terms «credit», «lending», and «bank credit activity»; reveals the economic essence of the credit activity of Ukrainian banks; analyzes the main approaches to evaluating its effectiveness.

Актуальність теми. Кредитна діяльність банків є одним із головних напрямів їх функціонування, оскільки формує основні доходи та впливає на фінансову стійкість економіки. Згідно зі статтею 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність», кредитування визначається як основна банківська операція, що здійснюється на умовах платності, строковості та повернення, що підкреслює ключову роль кредитної діяльності в функціонуванні банківських установ [1]. В умовах війни зростання кредитних ризиків та нестабільність платоспроможності клієнтів загострюють потребу в ефективному оцінюванні результатів кредитної діяльності банків. Для України це питання набуває особливої актуальності, адже банківський сектор відіграє ключову роль у підтримці бізнесу та фінансової стабільності.

Після завершення воєнних дій банки відіграватимуть одну з ключових ролей у відновленні економіки України. Очікується, що попит на кредитні ресурси з боку малого та середнього бізнесу, агросектору, інфраструктурних і енергетичних проєктів значно підвищиться. У таких умовах особливого значення набуде здатність банків ефективно управляти кредитною діяльністю, оперативно приймати обґрунтовані рішення, враховувати ризики та забезпечувати прозорість процесів. Саме тому дослідження сучасного інструментарію оцінювання ефективності кредитної діяльності є важливим як для науки, так і для практики.

Ступінь вивчення проблеми. Попри наявність значної кількості наукових досліджень, присвячених банківському кредитуванню, питання ефективності кредитної діяльності в умовах кризових змін залишається недостатньо вивченим. Помітний внесок у вивчення теоретичних і прикладних аспектів кредитної діяльності здійснили такі вітчизняні дослідники, як А.М. Мороз [2], Л.О. Примостка [3], О.В. Васюренко [4], О.Д. Вовчак [5], М.І. Савлук [6] та інш. У своїх працях вони розглянули загальні засади кредитної діяльності, інструменти управління кредитним ризиком та підходи до формування ефективного кредитного портфеля. Крім того, варто згадати праці Белікової Т.В. і Пушкіної М.С., які пропонують методи аналізу якості кредитного портфеля [10]. Дослідження Затворницького К.С. доповнює наукову базу аналізу, формуючи критерії оцінки якості кредитного портфеля банку на основі системного підходу до ризик-менеджменту [11]. Також слід відзначити внесок Волкової В.В. та Васенка О.С., які розглядають підвищення якості кредитного портфеля як чинник мінімізації кредитного ризику [12].

Незважаючи на це, багато сучасних досліджень не враховують специфіки банківської системи України в умовах воєнного стану та потреби фінансування відновлення економіки, тому постає необхідність переосмислення існуючих підходів до оцінювання ефективності кредитної діяльності банків.

Метою статті є дослідження сутності кредитної діяльності банків та визначення підходів до оцінювання її ефективності в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження виступає процес оцінювання ефективності кредитної діяльності банків.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади визначення сутності та оцінювання ефективності кредитної діяльності банків.

Виклад матеріалу. Кредитна діяльність є однією з ключових функцій банків, що реалізується через процес надання позик фізичним та юридичним особам на умовах повернення, строковості та платності. Вона не лише забезпечує циркуляцію капіталу в економіці, а й формує основу прибутковості банків, впливаючи на фінансову стійкість банківської системи. Як зазначає О.Д. Вовчак, кредитна діяльність банку – це система заходів, що реалізує стратегію банку в сфері кредитування клієнтів [5, с. 215].

Сутність кредитної діяльності розкривається через її здатність акумулювати вільні кошти та спрямовувати їх на потреби господарства, сприяючи інвестиційному розвитку. При цьому від дотримання принципів економічної доцільності, якісної оцінки ризиків та забезпечення фінансової дисципліни залежить ефективність такої діяльності.

До вивчення питань сутності та ефективності кредитної діяльності банків зверталися М.І. Савлук і А.М. Мороз, які аналізували основи банківської справи та управління кредитними ризиками [2, с. 278]. Л.О. Примостка досліджує сучасні підходи до банківського менеджменту, зокрема питання оцінювання ефективності кредитування [3, с. 223]. О.В. Васюренко звертає увагу на необхідності вдосконалення методів оцінювання ефективності кредитної діяльності банків [4, с. 142]. На мою думку, кредитна діяльність – це не просто процес надання позик, а комплексна система управлінських рішень у сфері кредитування.

На ефективність кредитної діяльності банків впливає сукупність внутрішніх та зовнішніх факторів. До внутрішніх належать якість управління кредитним портфелем, рівень кваліфікації персоналу, ефективність процедур оцінки платоспроможності позичальників, система управління ризиками та кредитна політика банку. Серед зовнішніх чинників варто виділити стан макроекономічного середовища, рівень інфляції та зміну облікової ставки, регуляторну політику НБУ, політичну стабільність і загальний інвестиційний клімат у країні.

Ефективність функціонування банківської системи залежить від здатності фінансових установ адаптувати кредитну політику до мінливого економічного середовища з урахуванням ризиків, ліквідності та потреб клієнтів. На думку Л.О. Примостки, ефективність кредитної діяльності прямо залежить від спроможності банку адаптуватися до змін зовнішнього середовища, зберігаючи контроль над кредитними ризиками [3, с. 227]. О.В. Васюренко, у свою чергу, наголошує на ролі регуляторної стабільності та прозорості у формуванні стійкості кредитної політики [4, с. 105].

Оцінювання ефективності кредитної діяльності банку базується на кількісних та якісних підходах, які разом формують цілісну оцінку. Кількісні методи ґрунтуються на економіко-математичному аналізі та фінансових коефіцієнтах. О.В. Васюренко наголошує на важливості комплексного врахування цих індикаторів у динаміці для коректної оцінки ефективності [4, с. 130]. Якісні підходи охоплюють управлінські, організаційні та стратегічні аспекти. Л.О. Примостка підкреслює, що навіть високі фінансові результати можуть бути під загрозою через слабе управління або недоліки в стратегії [3, с. 235]. Таким чином, ефективність кредитної діяльності визначається не лише прибутковістю, а й якістю внутрішніх процесів, здатністю банку управляти ризиками, а також рівнем довіри та задоволеності клієнтів.

У зарубіжній практиці значну увагу приділяють інтеграції цифрових технологій в процеси оцінювання ефективності кредитної діяльності банків. Наприклад, у банках країн ЄС та США широко застосовуються автоматизовані скорингові моделі, внутрішні рейтингові системи та аналітичні платформи на базі штучного інтелекту. Такий підхід дозволяє банкам точніше прогнозувати кредитні ризики та своєчасно адаптувати кредитну політику до змін

ринку. В Україні подібні цифрові підходи вже активно застосовуються провідними банками, зокрема ПриватБанком та Райффайзен Банком, і стали важливою складовою управління кредитними ризиками та якості обслуговування клієнтів. Для кількісної оцінки ефективності кредитної діяльності банку необхідно використовувати комплекс показників, згрупованих за основними критеріями: прибутковість, ризиковість та ліквідність. Кожен з цих критеріїв відображає важливі сторони функціонування банку та вимагає застосування специфічних аналітичних індикаторів. Систематизація критеріїв та показників оцінювання ефективності кредитної діяльності банків наведено в табл.1.

Таблиця 1

Критерії та показники оцінювання ефективності кредитної діяльності банку*

Критерій	Показник	Економічне тлумачення	Формула розрахунку	Цільове значення	Типові управлінські рішення
Прибутковість	ROA (рентабельність активів)	Визначає, скільки прибутку банк отримує з 1 грн активів	Чистий прибуток / Активи × 100	> 1%	Оптимізація активів, зниження витрат
	ROE (рентабельність капіталу)	Показує ефективність використання власного капіталу банку	Чистий прибуток / Власний капітал × 100	> 10-12%	Залучення додаткових джерел доходу, коригування стратегії
Ризиковість	NPL (частка проблемних кредитів)	Визначає частку неповернених кредитів у портфелі	Проблемні кредити / Кредитний портфель × 100	< 5% (залежно від профілю)	Реструктуризація портфеля, посилення моніторингу клієнтів
	Коефіцієнт покриття резервами	Відображає здатність банку покрити кредитні втрати за рахунок сформованих резервів	Резерви на покриття / Проблемні кредити × 100	> 100%	Збільшення резервів, посилення політики управління ризиками
Ліквідність	LTD (loan-to-deposit ratio)	Ілюструє частку залучених депозитів, спрямовану на кредитування	Кредити / Депозити × 100	70-90%	Балансування між кредитуванням і ліквідністю, зміна депозитної політики
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Визначає здатність банку швидко покрити свої зобов'язання найбільш ліквідними активами	Ліквідні активи / зобов'язання до 30 днів × 100	> 20%	Формування більш ліквідного портфеля, утримання грошових резервів

*Примітка: складено автором за даними [2; 3; 4; 8; 10; 13]

Дослідження Т.В. Белікової та М.С. Пушкіної підтверджує, що глибокий аналіз динаміки частки проблемних кредитів (NPL), а також аналіз структури портфеля за типами позичальників і видами забезпечення, дозволяє виявити системні недоліки в кредитній політиці банку та своєчасно їх усунути [10]. Автори пропонують використовувати коефіцієнти ризикованості на рівні конкретних підрозділів банку для більш точного управління.

Отже, щоб мати повну картину, потрібно врахувати такі важливі критерії – прибутковість, ризиковість і ліквідність. Їх поєднання дає змогу краще зрозуміти ситуацію з кредитним портфелем і приймати більш зважені управлінські рішення. Це, у свою чергу, допомагає банку залишатися стабільним і гнучко реагувати на зміни в економіці.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Якісні підходи використовуються рідше через брак методичних підходів та ІТ-інструментів. Доцільно активніше впроваджувати якісні методи оцінки ефективності кредитної діяльності, зокрема: аналіз управлінських рішень, зворотній зв'язок від клієнтів, моніторинг досягнення стратегічних цілей.

Впровадження цифрових технологій поступово трансформує підходи до оцінювання ефективності кредитної діяльності. Банки дедалі частіше застосовують автоматизовані системи внутрішнього контролю, алгоритми прогнозування на основі Big Data, CRM-системи для оцінки зворотного зв'язку клієнтів та цифрові платформи для аналізу ринків. Це дозволяє зменшити людський фактор у прийнятті рішень та своєчасно реагувати на зміну поведінки позичальників. У перспективі такі рішення дозволять банкам точніше оцінювати ризики й ефективніше управляти кредитним портфелем, особливо в умовах нестабільного середовища [10].

Як зазначає К.С. Затворницький, однією з головних перешкод на шляху до якісного управління кредитним портфелем є брак системного підходу до визначення критеріїв оцінювання. Автор підкреслює необхідність поєднання кількісних і якісних індикаторів, а також запровадження внутрішньої моделі оцінювання, адаптованої до профілю банку [11].

Однією з проблем, яка ускладнює процес оцінювання ефективності кредитної діяльності в українських банках, є відсутність єдиних стандартів та підходів. У кожній установі застосовуються свої методики розрахунків та трактування показників, через що важко провести об'єктивне порівняння між різними банками. Крім цього, обмеження доступу до повної та якісної інформації про внутрішні процеси банку, а також часті зміни нормативної бази з боку регулятора впливають на стабільність підходів до оцінки ефективності. Для менших банків проблемою залишається і технічна база – через слабку ІТ-інфраструктуру їм складніше впроваджувати сучасні цифрові інструменти для аналізу та контролю [10].

Важливий внесок у підвищення якості кредитного портфеля зроблено тандемом В.В. Волковою і О.С. Васенком, які акцентують увагу на важливості перегляду системи оцінювання забезпечення, впровадженні ефективних процедур реструктуризації та розширенні інструментів превентивного моніторингу [12]. Інші автори – Волкова Н.І. та Шпунярьська Т.І. вважають, що «застосування методів оцінки якості кредитного портфеля та розробка стратегії оцінювання на основі порівняльного аналізу кредитного портфеля інших банків дозволять вдосконалити наявні кредитні продукти, після чого доцільно застосовувати модель прогнозу ряду динаміки за допомогою системи показників оцінки прибутковості кредитного портфеля» [13]. Отже, врахування таких підходів дозволяє значно знизити рівень проблемної заборгованості та зменшити обсяг сформованих резервів.

У межах дослідження можна запропонувати окремі практичні заходи, які сприятимуть підвищенню ефективності кредитної діяльності банку. До таких заходів доречно віднести: розробка інтегрованого підходу до оцінювання ефективності кредитної діяльності для усіх банків України; розширення спектру використання сучасних цифрових інструментів аналізу та моніторингу результативності їх кредитної діяльності; підвищення кваліфікації банківського персоналу в сфері аналітики ризиків; розширення використаних якісних показників оцінювання, використовуючи при цьому внутрішньоуправлінську звітність. Ці ініціативи спрямовані на підвищення адаптивності банків до кризових змін і можуть бути використані як в аналітичній, так і в управлінській практиці.

Висновок. Кредитна діяльність, як одна з ключових функцій банків, являє собою комплексну систему управлінських рішень у сфері кредитування. На ефективність кредитної діяльності банків впливає сукупність внутрішніх та зовнішніх факторів. До внутрішніх належать якість управління кредитним портфелем, рівень кваліфікації персоналу, ефективність процедур оцінки платоспроможності позичальників, система управління ризиками та кредитна політика банку, а зовнішніх – стан макроекономічного середовища,

рівень інфляції та зміна облікової ставки, регуляторна політика НБУ, політична стабільність і загальний інвестиційний клімат у країні.

Оцінювання ефективності кредитної діяльності банку базується на кількісних та якісних підходах, які разом формують цілісну її характеристику. Кількісні методи ґрунтуються на економіко-математичному аналізі та фінансових коефіцієнтах. Для кількісної оцінки ефективності кредитної діяльності банку використовується комплекс показників, згрупованих за основними критеріями: прибутковість, ризиковість та ліквідність. В межах кожного з цих критеріїв розраховуються показники, які відображають важливі сторони функціонування банку. Попри переважне використання кількісних показників в українських банках, інтеграція якісних методів є необхідною умовою підвищення ефективності кредитної діяльності в умовах нестабільності.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 №2121-III (зі змінами і доповненнями). URL:https://ips.ligazakon.net/document/t002121?ed=2020_07_03
2. Мороз А.М., Савлук М.І. Основи банківської справи. Київ: КНЕУ. 2012. 589 с.
3. Примостка Л.О. Банківський менеджмент. Київ: КНЕУ. 2020. 400 с.
4. Васюренко О.В. Управління банківськими ризиками. Київ. Університет банківської справи, 2019. 312 с.
5. Вовчак О.Д., Руцишин Н.М., Андрейків Т.Я. Кредит і банківська справа. Київ: Знання, 2008. 564 с.
6. Савлук М.І. Гроші та кредит. К.: КНЕУ, 2006. 744 с.
7. Постанова Правління НБУ № 351 «Про затвердження Положення про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
8. Постанова Правління НБУ № 64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» від 11.06.2018 (із змінами). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/PB18095>
9. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
10. Белікова Т.В., Пушкіна М.С. Методи аналізу якості кредитного портфеля банку. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. №4(1). С.35-40.
11. Затворницький К.С. Критерії оцінки якості кредитного портфеля банку. *Фінансовий простір*. 2018. №4 (32). С.99-108.
12. Волкова В.В., Васенко О.С. Підвищення якості кредитного портфеля як чинник мінімізації кредитного ризику банку. *Економіка і організація управління*. 2021. №2 (42). С. 76-85.
13. Волкова Н.І., Шпунярьська Т.І. Оцінка якості кредитного портфеля в умовах сучасних викликів. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2023. №42(2023). С. 27-34. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V42\(2023\)-04](https://doi.org/10.31521/modecon.V42(2023)-04).

Роботу виконано під науковим керівництвом д-ра екон. наук, професора
ШУЛЬГИ Н. П.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.